

ตามรอยพุทธทาสภิกขุ : “พระอรหันต์ในดวงใจ” เพื่อไปขุดเพชรในพระไตรปิฎก
Following in the Footsteps of Buddhadasa Bhikkhu: “The Arahant in My
Heart” to Dig for Diamonds in the Tripitaka

อำนวยการ ยัสโยธา¹, อุยารัตน์ พัฒสงค์²
Amnuay Yussayotha¹, Uyarat patsong²

Received: November 15, 2023
Revised: March 19, 2024
Accepted: June 17, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาและตามรอยพุทธทาสภิกขุไปขุดเพชรในพระไตรปิฎก คำว่า “เพชร” ในที่นี้หมายถึง “นิพพานปัจจุโย โหตุ” (นิบ-พา-นะ-ปัต-จะ-โย โห-ตุ) “จงเป็นปัจจุโยแก่พระนิพพาน คือ ความสิ้นทุกข์” ส่วนวิธีขุดเพชร ท่านพุทธทาสเริ่มต้นโดยลงมือตรวจสอบพระไตรปิฎกอย่างเข้มข้น เพื่อที่จะร่อนหาคำสอนส่วนใดเป็น “เพชร” ท่านทำตนเป็นเสมือน “นกนางนวลแตกฝูง” ไม่เดินตามโลก แสวงหาเส้นทางสายใหม่ และท่านได้วิเคราะห์คำสอนในโคตมสูตร ความเรียบง่าย มักน้อยสันโดษ ประกอบความเพียร ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ สร้างทฤษฎีสองภาษาขึ้นใช้ ได้แก่ ภาษาคน ภาษาธรรม และนำมาหาปะทะสี้ มาเป็นหลักเทียบเคียงว่าคำสอนใดลงกันได้กับพระสูตรและพระวินัยหรือไม่ ถ้าวางกันได้ก็ถือว่าเป็น “เพชร” แต่ถ้าวางกันไม่ได้ก็ถือว่ามิใช่ “เพชร”

ผลการศึกษาพบว่า ในพระไตรปิฎกมีเพชรหลายเม็ด เป็นต้นว่า อริยสัจสี่ คาถาพระอัสสชิ ปฏิจจสมุปบาท ตถตา สุญญตา เพชรแต่ละเม็ดเหล่านี้จะอยู่ในรูปแบบของปริยัติ ปฏิบัติ หรือปฏิเวธ ส่วนกาลามสูตรเป็นทั้งเพชร และเครื่องมือขุดเพชร

ผู้เขียนขอเสนอแนะให้ผู้สนใจเรียนรู้ แนวคิด และปรัชญาของการจัดการศึกษาของท่านพุทธทาส เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการค้นคว้าพระธรรม และเห็นถึงความกล้าหาญที่จะยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง การยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมของท่านที่ปฏิบัติตนเสมือนนกนางนวลแตกฝูง โดยไม่คำนึงถึงการถูกกล่าวหาจากผู้อื่น อันเป็นแบบอย่างให้พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติตาม

คำสำคัญ: พุทธทาสภิกขุ, เพชรในพระไตรปิฎก, นกนางนวลแตกฝูง, พระนิพพาน

¹ ศาสตราจารย์, สำนักวิชาพหุภาษาและการศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์,
Professor, School of Languages and General Education, Walailak University
Email: amnuay_yussa@hotmail.com

² ร.ต.อ.หญิง, อาจารย์ (สบ1) กลุ่มงานอาจารย์ ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 8,
Lieutenant, Lecturer (Sor Bor 1 Level), Lecturer Group, Provincial Police Training Center Region 8 Email:
Pleplezaza09@gmail.com

Abstract

This academic paper intends to examine Buddhist teaching principles and follow in the footsteps of Buddhadasa Bhikkhu in his search for diamonds in the Tripitaka. The term “diamond” refers to “Nibbānapacayo Hotu” (nib-pā-na-pad-ja-yo ho-tu), which means “a factor for nirvana, liberating from all sufferings”. In terms of digging for diamonds, Buddhadasa first conducted an intense study of the Tripitaka to sift through and determine which parts of the teachings were “diamonds”. He acted as if he were “a seagull of self-realization and freedom” and sought his own path and fresh manner. The veteran pondered the teachings of the Gotami Sutta, practiced simplicity, contentment, isolation, and diligence, and preferred not to mingle with others. He developed the theory of two languages, human language and Dhamma language, and proposed the Mahapathesa 4 as a basis for determining which teachings were consistent with the suttas and discipline. If they adhered to the principle, they were referred to as “diamonds”. However, if they were not compatible, they were not “diamonds”.

The study identified several diamonds in the Tripitaka, including the Four Noble Truths, Assaji mantra, Paticcasamuppada, Tathata, and Sunyata. Each diamond can take the shape of pariyat, patibat, or patiwet. The Kalama Sutta encompassed both diamonds and diamond mining gear.

The author recommends that those interested in learning Buddhadasa’s concepts and philosophy of education management should use his teaching as a guideline for researching the Dhamma and recognize the courage to stand up for what is right, adhere to his moral principles as if a seagull of self-realization and freedom regardless of being outcasted by others, which is an ideal example for Buddhists.

Keywords: Buddhadasa Bhikkhu, Diamond in the Tripitaka, seagull of self-realization and freedom, Nirvana

1. บทนำ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาและตามรอยพุทธทาสภิกขุไปขุดเพชรในพระไตรปิฎก ซึ่งท่านมีความรู้หลายภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาษาบาลีซึ่งท่านสอบไล่ได้เพียงเปรียญธรรม 3 ประโยค (ป.ธ.3) แต่ท่านสามารถแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยได้อย่างถูกต้องสละสลวยเกินภูมิความรู้ของผู้เรียนเปรียญธรรม 3 ประโยค ผลงานแปลภาษาบาลีเป็นไทยในเรื่อง “พุทธประวัติจากพระโอษฐ์” ท่านเรียนรู้ภาษาอังกฤษโดยการเทียบเคียงจากภาษาบาลีจากพระไตรปิฎกฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษจนสามารถอธิบายหลักธรรมให้ชาวตะวันตกเข้าใจในคำสอนได้อย่างถูกต้อง (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2549 : 1050) ท่านถือว่าพระไตรปิฎกทั้ง 84,000 พระธรรมขันธ์ ซึ่งประกอบด้วยพระสูตรพระวินัย และพระอภิธรรมนั้น ท่านเชื่อว่า วาจนาจากพระโอษฐ์มีเฉพาะส่วนที่เป็น “พระสูตรและพระวินัย”

ส่วนพระอภิธรรมไม่มีหลักฐานพิสูจน์ได้ว่า พระพุทธองค์ทรงกล่าวเรื่องเหล่านี้แก่ใคร ที่ไหน และเมื่อไร การอ้างว่าพระพุทธองค์ทรงกล่าวเรื่องนี้บนสวรรค์นั้น “อาจเป็นเพียงหลับตามุสาอย่างสุจริตใจ อย่างเป็นเรื่องเป็นราว เป็นเรื่องน่าหัวเราะ”

ในส่วนของพระธรรมวินัยนั้นก็เชื่อว่าจะเป็นวณะจากพระโอษฐ์ทั้งหมด เช่น พระสูตรที่ว่าด้วยพระราหูจับพระอาทิตย์ พระราหูจับพระจันทร์ เรื่องเมืองยักซ์ พระต้องสวดภาณยักซ์เพื่อขับไล่มิให้ยักซ์มาก่อกวน ท่านตั้งคำถามว่า ภิกษุแบบไหนที่จะต้องฟังยักซ์ ท่านเชื่อว่าคำสอนเหล่านี้เป็นส่วนที่พระสังคิตกัจจาย (พระอาจารย์รุ่นทำสังคายนาร้อยเรียงขึ้นเอง แล้วนำไปใส่พระโอษฐ์)

ในการค้นหา “เพชร” ท่านดำเนินการโดยลงมือศึกษาพระไตรปิฎกอย่างเข้มข้นทำตนเป็นเสมือน “นกนางนวลแดกฝูง” (ไม่เดินตามโลก, แสวงหาเส้นทางสายใหม่) ระดมความคิดจากต่างลัทธินิกายมาใช้ประยุกต์ใช้ สร้างสวนโมกขพลารามเป็นห้องทดลองทางจิต สร้างทฤษฎี 2 ภาษา (ภาษาคน - ภาษาธรรม) ขึ้นใช้ และตีความคำสอนของพระพุทธเจ้าเมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว ซึ่งอยู่รูปของ “อัสตคตภาษา” (บาลี - สันสกฤต) ให้เป็น “อรุณโรจนภาษา” (ภาษาสมัยใหม่) เช่น คำว่า นิพพาน ที่เชื่อกันมาแต่ก่อนว่าหมายถึง “ตาย” ท่านตีความเสียใหม่ว่า นิพพานในทุกความหมายมิได้หมายถึงตาย แต่หมายถึง ดับกิเลส คือ โภคะ โภคะ โภคะ และความเป็น ตัวกู - ของกู ได้หมดสิ้น ซึ่งท่านใช้คำว่า “ตายเสียก่อนตาย” หลังจากนั้นท่านก็ค้นพบ “เพชร” ในพระไตรปิฎก ซึ่งหมายถึง “นิพพานปัจจุโย โหตุ” (นิบ-พา-นะ-ปัต-จะ-โย-โ-ตุ) แปลว่า จงเป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน คือ ความสิ้นทุกข์ ซึ่งผู้เขียนจะศึกษาถึง การเตรียมตัวชุดเพชร วิธีชุดเพชร และการค้นพบเพชร ต่อไป

2. วิถีชีวิต ระบบคิด และวัตรปฏิบัติ ของพุทธทาสภิกขุ

เพื่อที่จะช่วยให้เข้าใจ วิถีชีวิต ระบบคิด และวัตรปฏิบัติ ของพุทธทาสภิกขุ ได้ดีขึ้นในเบื้องต้นจะ “แกะรอย” ในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

2.1 การ “แกะรอย” ความเป็นพระอรหันต์

ก่อนอื่นจะต้องทำความเข้าใจความหมายของคำว่า “พระอรหันต์” หมายถึง พระอริยบุคคลในพุทธศาสนา ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ (อริยบุคคล, 2565 : ออนไลน์) ส่วนคำว่า “พระอรหันต์ในดวงใจ” เป็นคำที่ผู้เขียนประดิษฐ์ขึ้นเอง เพื่อใช้เรียก พระอาจารย์ท่านพุทธทาสซึ่งผู้เขียนเทิดไถ้เหนือเศียรเกล้า แต่ก็ไม่ได้ห้ามผู้อื่นที่จะมีความคิดเห็นต่างออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ (Vision) ของแต่ละคนว่าจะเทิดผู้ใดให้เป็น “Idol” ของตนหรือไม่

เคยมีผู้ตั้งคำถามพุทธทาสภิกขุว่า บรรลุเป็นพระอรหันต์หรือไม่ ท่านไม่ตอบตรง ๆ แต่เลี่ยงไปเลี่ยงมาว่า “ผมไม่เหมือนคนอื่นหรอก ไม่ได้วัดว่าตัวเองจะเป็นโสดาบัน เป็นสกิทาคามี อนาคามี หรืออรหันต์ไม่วัดและไม่พยายามกำหนดอย่างนั้น เพียงแต่มีความทุกข์เหลืออยู่หรือไม่ ถ้ามีความทุกข์เหลืออยู่ก็ต้องเอาทุกข์ออกไป คอยดูว่ามีความทุกข์ชนิดไหนแปลกออกมา คอยดูอยู่...” (ประชา ปสนนธมโม, 2546 : 667)

ครั้นตั้งคำถามต่อไปว่า ยังมีความทุกข์อะไรบงกชใจอีกหรือไม่ ท่านตอบแบบแบ่งรับแบ่งสู้ว่าไม่มี แต่ถ้าพูดว่าไม่มีก็กลายเป็นอวดอุตริมนุสสธรรม (หัวเราะ) เพราะไม่ยากอะไร ไม่ต้องการอะไรจนเป็นปัญหาเพราะมันกลัวความอยากชนิดนั้น เลยไม่กล้าอยาก มันอาจจะทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา เกิดปัญหาขึ้นมา แต่การพูดว่าไม่ยากอย่างนั้นก็เท่ากับว่าอ้างโดยความเป็นพระอรหันต์ คือ หมดความอยาก ถ้าใคร

พูดคำนี้เป็นการประกาศตัวเองเป็นพระอรหันต์ ที่นี้เรายังไม่พูด เพราะเรายังเชื่อว่า อาจจะมีความอยากอื่นที่ไม่เคยมี มันอาจจะโผล่มาวันใดวันหนึ่ง (ประชา ปสนนธมโม, 2546 : 668)

ในคราวที่ให้สัมภาษณ์ มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ (Masanobu Fukuoka : 1913 - 2008) ปราชญ์ชาวญี่ปุ่น (ประชา ปสนนธมโม, 2529 : 28) ผู้แต่งหนังสือเรื่อง “ปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว” ได้มี คำถาม – คำตอบ ระหว่างกัน ดังนี้

ฟูกูโอกะ : ตกลงท่านอาจารย์กำจัด “อึดตา” ตัวเอง ความทุกข์ของตัวเองหมดแล้วใช่ไหม

พุทธทาส : ทำลายความเห็นแก่ตัวนั่นแหละ คือ การกำจัดอึดตา

ฟูกูโอกะ : ท่านอาจารย์กำจัดอึดตาตัวเองได้เมื่อปีไหน

พุทธทาส : อย่าถามเรื่องส่วนตัว ไม่ต้องถาม ก็พยายามมาตลอดเวลา เดียวนี้พยายามสอนเรื่องทำลายความเห็นแก่ตัว พอเรารู้ว่าพุทธศาสนาต้องการอย่างนี้ เราก็พยายามมาหลายสิบปี ๆ ที่เรียกว่า “กิเลส ๆ” มันออกมาจาก “ความเห็นแก่ตัว” ไม่มีความเห็นแก่ตัว ก็ไม่มีกิเลส

ฟูกูโอกะ : ท่านอาจารย์ไม่มีอึดตาแล้ว แต่ว่าคนที่ฟังอาจารย์แล้วสามารถปฏิบัติจนไม่มีอึดตา มีเยอะไหม

พุทธทาส : เราก็พยายามให้เขาเข้าใจ เขาก็เกลียด เขาก็กลัว สิ่งที่เราเรียกว่า “อึดตา” เขาก็เกลียด เขาก็กลัว แล้วก็ละเอง” (อานวย ยัสโยธา, 2546 : 134) จากคำถาม – ตอบนี้ ผู้อ่านลองวิเคราะห์เองว่า ท่านสำเร็จเป็นพระอรหันต์หรือไม่ สุดท้ายแต่จะพิจารณา

2.2 ตามไป “แกะรอย” พุทธทาสภิกขุที่สวนโมกขพลาราม

ในปี พ.ศ. 2475 ท่านสร้างสวนโมกขพลารามเป็นห้องทดลองทางจิต และเขียนหนังสือชื่อ “ตามรอยพระอรหันต์” (ตามรอยพระพุทเจ้า) ก่อนที่จะลงมือเขียน ท่านประกาศนามอุทิศตนเป็น “พุทธทาส” ว่า “พุทธสสาห์ นิยยาเทมิ สรีรยชีวิตยจิห์ พุทธสสาห์สมิ ทาโส ว พุทโธ เม สามิกิสโร – อิติ พุทธทาโส” ข้าพเจ้ามอบชีวิตและร่างกายนี้ ถวายแด่พระพุทเจ้า ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระพุทเจ้า พระพุทเจ้าเป็นนายของข้าพเจ้า เพราะเหตุตั้งว่ามานี้ ข้าพเจ้าจึงชื่อว่า “พุทธทาส” (ชิต ภิบาลแทน, 2520 : 11)

ในคราวที่ผู้เขียนเข้าร่วมโครงการวิจัยเรื่อง โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา (พ.ศ. 2546) โดยศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (หัวหน้าโครงการฯ) ได้มอบหมายให้ทำวิจัยเรื่อง “การนำทางสู่เนื้อธรรมของท่านพุทธทาส” โดยได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้เขียนมีโอกาสดำเนินชีวิตแห่งพุทธทาสเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง แต่น่าเสียดายที่การทำวิจัยครั้งนั้นเกิดขึ้นภายหลังจากที่ท่านละสังขารแล้ว จึงไม่มีโอกาสได้สัมภาษณ์ท่าน เท่าที่พอจะทำได้ก็ศึกษาจากผลงานในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งงานเขียนหนังสือ บทความ งานเทศนาสั่งสอน ฯลฯ รวมทั้งศึกษาเชิงพื้นที่ เช่น สวนโมกข์พุมเรียง ที่วัดร้างตระพังจิก สวนโมกขพลาราม ที่วัดธารน้ำไหล สวนโมกข์นานาชาติ ที่ชาวต่างชาติมาพำนักเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรม และสถานที่แห่งอื่น ๆ รวมทั้งเดินทางไปจังหวัดต่าง ๆ เพื่อสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง

นับเป็นเวลาเกือบ 3 ปี ที่ต้องใช้เวลาอยู่ในสวนโมกข์ เมื่อไปถึงและแจ้งกับเจ้าหน้าที่ว่า ประสงค์จะเข้าพักค้างคืน เขาก็จัดเสื่อผืน – หมอนใบให้ ผู้เขียนก็หอบหิ้วเสื่อและหมอนไปยังที่พัก ซึ่งมีสภาพเรียบง่าย สอดคล้องกับปรัชญาชีวิตของท่านที่ว่า “เป็นอยู่อย่างต่ำ มุงกระทำอย่างสูง ฉันทข้าวจานแรม อาบน้ำในคูนอนกฏิเล่าหมู ฟังยุงร้องเพลง” ในการเข้าพักจะต้องเตรียมเทียนไข ไฟฉาย และสิ่งจำเป็นไปเอง เพราะไฟฟ้าจะดับเวลา 22 นาฬิกา เมื่อจะอาบน้ำเข้า – เย็น จะมีอ่างน้ำก่อด้วยอิฐถือปูนสำหรับรองรับน้ำอันเย็น

ยะเยือกที่ไหลออกมาจากซอกหิน ครั้นเวลาใกล้รุ่งเมื่อตื่นขึ้น ก็ได้ยินเสียงไก่ป่าส่งเสียงขันเจื้อยแจ้วรับ – ส่งต่อกันเป็นทอด ๆ จากพุ่มไม้ต้นนี้ไปยังพุ่มไม้โน้น จากนั้นก็เดินซึมซับกลิ่นหอมกลีบอบอวลของดอกไม้ยามเช้า (กลิ่นหอมเย็นของดอกโมก) เมื่อเดินทอดน่องไปเรื่อย ๆ อย่างระมัดระวัง เพื่อมิให้เหยียบรังไก่ป่าที่วางไข่ตามกอหญ้าอย่างดาษดื่น ยามสายก็เดินฟังเสียงจักจั่นเรไรแข่งกันส่งเสียงร้องระเบ็งเซ็งแซ่ ฟังแล้วชื่นหูจนแทบจะแยกแยะได้ว่า เสียงร้องยามเช้า สาย บ่าย เทียง และเย็น มีลีลาต่างกันอย่างไร

ลานหินโค้ง โรงธรรมแบบธรรมชาติเลียนแบบลักษณะโค้งของพระจันทร์ครึ่งซีก มีประธานสงฆ์นั่งตรงกลางเป็นที่ท้าวตรเข้า – เย็น เป็นที่แสดงปาฐกถาธรรม เป็นที่ประชุมสัมมนา เป็นที่อบรมพระภิกษุฆราวาส จากนั้นก็ไปที่ ศาลาธรรมโฆษณ์ สถานที่แสดงผลงานวรรณกรรม 50 ปีพุทธทาส เป็นแหล่งรวบรวมตัวอย่างผลงาน รวมทั้งอัฐิ ก็เก็บไว้ได้ฐานพระพุทธรูป มีโรงมหรสพทางวิญญาณ (โรงหนังแบบสวนโมกข์) ซึ่งสร้างล้อเลียนโรงหนังทางโลกอันเป็นที่นิยมของหมู่วัยรุ่นสมัยนั้น ที่ด้านหน้าโรงมหรสพมี ภาพแจกดวงตา (แต่บางคนวิงวอนไม่ยอมรับแจก) ภายในโรงมหรสพมีภาพปริศนาธรรมรอบทิศทาง มีชุดโครงกระดูกเพื่อศึกษาอสุภกรรมฐาน บางครั้งเรียกว่า ศาลานางาม (นางงามแบบสวนโมกข์) คือ มีแต่โครงกระดูกผีและข้อความเตือนใจว่า “ข้าพเจ้าเคยเป็นอย่างท่านมาแล้ว ท่านเองก็จะเป็นอย่างข้าพเจ้า”

ถ้าไต่ขึ้นเนินเขาไปอีกเล็กน้อยที่ โบสถ์เขาพุทธทอง โบสถ์กลางดิน มีกิ่งไม้เป็นเสมือนหลังคาโบสถ์ มีต้นไม้เป็นผนังโบสถ์ ทั้งนี้เพื่อที่จะให้มีสภาพใกล้เคียงกับบรรยากาศสมัยพุทธกาล มีพระพุทธรูปประธานประดิษฐาน สถานที่แห่งนี้เคยใช้เป็นที่ฌาปนกิจสรีระท่านพุทธทาสมีรูปปั้นโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (จำลอง) สัญลักษณ์แห่ง สุทธิ ปัญญา เมตตา ชันติ

หลังจากนั้นก็ตามไปดู “ตั่งน้ำ” (Tang Nam) สถานที่ลอยอังคารของท่านซึ่งอยู่ในพื้นที่อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานีอยู่ห่างจากสวนโมกข์ไชยา ประมาณ 130 กิโลเมตร การไต่เขาใช้เวลาขึ้น - ลง ประมาณ 3 ชั่วโมง มีคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาว่า ถ้าจะไต่เขาสก “อย่าสวมรองเท้าใหม่ อย่าใส่รองเท้าเก่า ใส่ให้พอดีกับเท้า” เพราะอาจถูกร่องเท้ากัด และยังมีคำเตือนอีกว่า “อย่าไต่เขาคนเดียว ต้องมีเพื่อนคู่หูคอยดูแลให้กันและกัน ช่วยกันระวังหากุดเลือด”

2.3 “ถ้าภิกษุเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์”

คนทั่วไปอาจจะเข้าใจว่า ความเป็นพระอรหันต์มีได้ เป็นได้ เฉพาะในสมัยพุทธกาล แต่ที่จริงพระพุทธองค์ทรงรับรองว่า “ถ้าภิกษุเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์” ดังที่ทรงกล่าวแก่ สุภัททะปริพาชก (นักพรตนอกพุทธศาสนา) ที่เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าในคืนวันสุดท้ายก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์ทรงกล่าวว่า “อิมะ จ สุภัทท ภิกขุ สมมา วิหเรยฺย อสุญฺญ โลโก อรหณเตนิ อสสาติ” แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุพึงเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกจักไม่ว่างจากพระอรหันต์” (ที.ม.(บาลี) 10/139/176) คำว่า “เป็นอยู่โดยชอบ” หมายถึง เมื่อมี “อายตนะภายนอก” (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์) มากระทบ “อายตนะภายใน” (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ก็ไม่รู้สึกรู้หา สักแต่เพียงว่า “รู้” ไม่นำมาปรุงแต่งให้เกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน เพราะประจักษ์แล้วว่า สิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตามหลักปฏิจจสมุปบาท (เหตุปัจจัย) ที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ” นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงรับรองอีกว่า ตราบใดที่ยังมีการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์แปด คือ สัมมาทิฐิ – ความเห็นชอบ, สัมมาสังกัปปะ – ความดำริชอบ, สัมมาวาจา – การเจรจาชอบ, สัมมากัมมันตะ – การกระทำชอบ, สัมมาอาชีวะ – การเลี้ยงชีพชอบ, สัมมาวายมะ – ความพยายามชอบ, สัมมาสติ – การ

ระลึกชอบ, สัมมาสมาธิ – ความตั้งใจมั่นชอบ, ตรานั่นโลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ ดังที่ทรงรับรองกับ สุภัททะว่า สุภัททะในธรรมวินัยที่ไม่มีอริยมรรคมีองค์ 8 ย่อมไม่มีสมณะที่ 1 (โสดาบัน), ที่ 2 (สกทาคามี), ที่ 3 (อนาคามี), ที่ 4 (อรหันต์) สุภัททะในธรรมวินัยนี้แล มีอริยมรรคมีองค์ 8 จึงมีสมณะที่ 1, ที่ 2, ที่ 3 ที่ 4 สุภัททะถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้พึงเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลายแล (ที.มหา.(ไทย) 13/139/318)

2.4 พระพุทธองค์ทรงห้ามพยากรณ์ความเป็นพระอริยบุคคล

ถึงแม้ว่าความเป็นพระอริยบุคคลมีได้ - เป็นได้ตลอดกาล แต่ในมิกสาลาสูตร (อง.ทสก. (บาลี) 24/1450/75) พระองค์ทรงห้ามพยากรณ์ความเป็นพระอริยบุคคล เว้นแต่พระองค์เองเท่านั้นจึงจะกระทำได้ ทั้งนี้เพราะถ้าปล่อยให้ใคร ๆ ต่างก็ทำได้ก็จะเป็นการเปิดโอกาสให้มีการนำคำพยากรณ์นั้นไปแสวงหา लाभในทางมิชอบ ดังที่เคยมีเหตุเกิดใน วัชชีชนบทคราวที่เกิดทุพภิกขภัย ส่งผลกระทบต่อการบิณฑบาตของภิกษุที่จำพรรษาอยู่ ณ ริมฝั่งน้ำวัคคุมทา ในคราวนั้นหมู่ภิกษุจึงคิดอุบายโดยผลัดกันอวดอุตริมนุสสรธรรมว่า รูปนั้น รูปนี้ เป็นพระโสดาบันบ้าง พระสกทาคามีบ้าง พระอนาคามีบ้าง พระอรหันต์บ้าง ชาวบ้านพากันเลื่อมใสศรัทธาถึงขั้นลดอาหารส่วนแบ่งที่เป็นของบิดา มารดา บุตร ภรรยา และคนรับใช้ เพื่อนำมาใส่บาตรแด่พระภิกษุแทนชาวบ้านจึงเดือดร้อนไปทั่ว แต่หมู่ภิกษุก็กินอยู่อย่างอัมมิมิพินัน ครั้นถึงฤดูกาลเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า หมู่ภิกษุที่มาจากแหล่งอื่นล้วนชูชิตผอมเหลือง เว้นแต่ที่มาจากลุ่มน้ำวัคคุมทามีผิวพรรณผ่องใส เมื่อพระองค์ความจริงจึงทรงกระทำ “ธมมิกถา” (ชี้แนะถูกผิดชั่ว) และถือเป็นเหตุปัจจัยแห่งต้นบัญญัติในจตุตตปาราชิกสิกขาบท ความว่า ภิกษุใดอวดอุตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีอยู่จริงในตน ต้องอาบัติหนัก คือ ปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุหาสังวาสมิได้ (วิ.มหา.(ไทย) 1/227/329) แต่ถ้าอวดอ้างสิ่งที่มีอยู่จริงในตน ต้องอาบัติอย่างเบา คือ ปาจิตตีย์ (วิ.มหา. (ไทย) 2/306/211)

3. การเตรียมตัวชุดเพชร

3.1 ทำตนเป็นเสมือน “นกนางนวลแดกฝูง”

ในนิยายเชิงปรัชญาเรื่อง Jonathan Livingston Seagull. แต่งโดย Richard Bach แปลโดย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่านกนางนวลเป็นสัญลักษณ์ของการแสวงหา และให้ข้อคิดว่า นกตัวที่บินสูงที่สุด ย่อมมองเห็นได้ไกลที่สุด มีเรื่องเล่าว่า มีนกนางนวลฝูงหนึ่งซึ่งได้รับการสืบทอดวิถีดำเนินชีวิตมาจากบรรพบุรุษว่า การบินออกไปหาปลาแต่ละวัน มันจะต้องบินวนซ้าย วนขวา อ้อมคุ้งน้ำก็ไค้ง แล้วบินตรงไประยะทางประมาณใดจึงโผล่จับปลา พวกมันทำเช่นนั้นตลอดมา ทั้งที่รู้ว่าไม่ค่อยมีปลาให้จับกินอีก แต่ก็ยังทำแบบเดิมเพราะบรรพบุรุษเคยสอนไว้เช่นนี้ ครั้นต่อมาเมื่อนกนางนวลหนุ่มตัวหนึ่ง ชื่อ Jonathan ตั้งคำถามในใจว่า เส้นทางสายนี้ยังคงเหมาะสมอยู่หรือไม่ ไม่มีเส้นทางอื่นอีกแล้วหรือ จากความคิดนี้ Jonathan เริ่มสับสน และท้ายที่สุดมันก็ตัดสินใจไม่บินตามฝูงอีกต่อไป ผู้เขียนจึงตั้งชื่อเรียกว่า “นกนางนวลแดกฝูง” การแดกฝูงย่อมเป็นความเสี่ยง ประการแรกจะสร้างความแปลกแยก (alienated) ถูกกล่าวหาว่า แหกคอก หัวหมอ ตีอรั้น ไม่เชื่อวิถีแห่งอดีต ทำลายกฎเกณฑ์ ประการต่อมาอาจจะเผชิญกับภัยอันตรายที่คาดไม่ถึง อาจจะอดตายเพราะไม่พบฝูงปลาให้จับกิน หรืออาจจะกลับฝูงไม่ถูก หรือแม้จะกลับถูกแต่ฝูงไม่ยอมรับมันอีก หรืออาจจะเผชิญกับพายุคลื่นลมแรงพัดต้อนทำให้ปีกหัก หรือนกนางนวลฝูงอื่นรุมกันจิกตีให้มันบาดเจ็บล้มตายก็อาจเป็นไปได้

ถ้าสังคมใดไม่มีผู้กล้าแตกฝูงบ้าง การค้นพบฟ้าใหม่ โลกใหม่ เช่น โคลัมบัส (Christopher Columbus: อังกฤษ 1451 - 1506) จะไม่เกิดขึ้น เพราะการที่จะค้นพบทวีปอเมริกาได้ เขาจะต้องกล้าเลือกเส้นทางเดินเรือสายใหม่ที่ไม่ซ้ำกับของผู้อื่น ผู้ที่มีวิญญานแห่งนักบุกเบิกต่างจากผู้ทีชลดกลัวที่ยอมซ้ำซากจำเจอยู่กับวิถีเดิม ๆ โดยอ้างเพียงว่า นี่คือนิสัยที่บรรพบุรุษเคยให้ไว้จึงต้องอนุรักษ์และสืบสานไว้ต่อไป หากเกิดความผิดพลาดใด ๆ ก็อ้างว่าเป็นวิถีแห่งบรรพบุรุษ แต่ไม่เคยตั้งคำถามว่า เส้นทางที่บรรพบุรุษเคยให้ไว้ยังคงใช้ได้อยู่อีกหรือไม่

ส่วน “ผู้กล้า” จะกล้าตั้งคำถามว่า จะก้าวไปอย่างไรจึงจะสำเร็จประโยชน์ ถ้าเห็นว่าจารีตประเพณีไดยังคงเป็นเครื่องมือที่ดีก็จะอนุรักษ์ไว้ แต่ถ้าไม่สำเร็จประโยชน์ก็ไม่ลังเลที่จะรื้อทิ้ง และสร้างเอาใหม่ เพราะการสร้างสิ่งใหม่ ๆ ที่ทันสมัยกว่า อาจจะต้องรื้อทิ้งสิ่งเก่า ๆ ที่ล้าสมัยด้วยเช่นกัน จารีตประเพณีเป็นเพียงเครื่องมือที่สร้างโดยมนุษย์จึงอาจจะถูกรื้อทิ้งโดยมนุษย์เช่นกัน หากอนุชนไม่กล้าสร้างสิ่งใหม่ สมมติว่าถ้าสักวันหนึ่งบรรพบุรุษตื่นฟื้นขึ้นมา อาจจะตำหนิว่าไม่รู้จักคิด คอยแต่จะกิน “บุญเก่า” คิดแต่ว่าจารีตประเพณีและวิถีดั้งเดิมเป็นเทวรูปอันศักดิ์สิทธิ์ (Idol) จึงยอมตกอยู่ภายใต้พันธนาการนั้นไม่กล้าขยับไปไหน อุปมาเสมือนกับการเอามือสองข้างกอดเสาไว้แน่น บอกว่าไปไหนไม่ได้ ถ้าจะไปต้องมีผู้ช่วยตัดเสาให้ก่อน แทนที่จะเลือกปล่อยมือจากเสานั้น

อุปมาเรื่อง นกนางนวลแตกฝูงฉันทิ อุปมาเรื่อง การค้นหาเส้นทางสายใหม่ของพุทธทาสภิกขุก็ฉันทิ ท่านกล้าที่จะแหวกวิถีแห่งอดีต ดังที่ท่านกล่าวว่า “...เราจะอนุรักษ์สิ่งที่ควรอนุรักษ์ แต่จะไม่อย่างหลับลัทธิ วัฒนธรรมไทย เอกลักษณะไทย อะไรก็ตามเราจะไม่อนุรักษ์อย่างหลับลัทธิ...” (พุทธทาสภิกขุ, 2525 : 39) ตลอดเวลาบนเส้นทางแห่งบรรพชิต ท่านสังเกตว่าการบวชเป็นพระภิกษุสมัยนั้นล้วนเป็นไปเพื่อลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และหลงใหลวัตถุ เมื่อประจักษ์เช่นนี้อุดมการณ์แบบนกนางนวลหนุ่มค่อย ๆ เพาะบ่มขึ้น เริ่มเบื่อหน่ายวิถีชีวิตเยี่ยงภิกษุในเมืองหลวง รู้สึกแปลกแยกกว่ามิใช่เส้นทางที่ใช้ตามรอยพระอรหันต์ (ตามรอยพระพุทธเจ้า) ถ้ามีผืนดินตาม จนกระทั่งตายก็ไปไม่ถึงจุดหมายปลายทาง ท่านจึงตัดสินใจหันหลังให้กรุงเทพฯ “เมืองศิวิไลซ์” เพื่อออกแสวงหาเส้นทางสายใหม่ ในครั้งนั้นเคยคิดถึงขั้นจะไปอยู่กับพวกโยคีในอินเดีย โดยไม่หวังว่าจะต้องประสบความสำเร็จอย่างใด ๆ แม้จะไม่ได้พบหน้าญาติพี่น้องอีกก็ยอม ดังที่ท่านได้แสดงความเข้าใจไว้ในจดหมายที่เขียนถึง นายธรรมทาส (ผู้เป็นน้อง) มีความตอนหนึ่งว่า “...เราเดินตามโลกตั้งแต่นาทีที่เกิดมาจนถึงนาทีที่เรามีความรู้สึกนี้ ต่อไปนี้เราจะไม่เดินตามโลก และลาโลกไปค้นหาสิ่งที่บริสุทธิ์ตามรอยพระอริยะที่ค้นแล้วจนพบ หากเราขึ้นเดินตามโลกและเป็นการเดินตามหลังโลก ตามหลังอย่างไม่มีเวลาทัน ถึงแม้ว่าเราจะเกิดอีกตั้งแสนชาติก็ดี บัดนี้เราไม่เดินตามหลังโลกอีกต่อไป จะอาศัยโลกสักแต่กาย ส่วนใจเราจะทำให้เป็นอิสระจากโลกอย่างที่สุด เพื่อเราจะได้พบความบริสุทธิ์ในขณะนั้น เรายังพบอีกว่าการเป็นห่วงญาติพี่น้อง เพื่อนและศิษย์เป็นการทำลายความสำเร็จแห่งการค้นหาความสุขและความบริสุทธิ์ ซึ่งเราตั้งใจพยายามจะหามาให้แก่ว่อมแม่พี่น้องที่เรากำลังเป็นห่วงอยู่นั่นเอง ขึ้นเป็นดังนี้เราคงตายเสียก่อนเป็นแน่ เราจะทำตามอย่างพระพุทธเจ้า ตามคำบอกเล่าของพระองค์เองว่า พระองค์ออกค้นหาความบริสุทธิ์ทั้งขณะที่พ่อแม่พี่น้องมีน้ำตาเต็มหน้า เพราะไม่อยากให้จากไป (ในบาปที่แท้ยังไม่พบการหนีออกบวช) การที่เราปลงตกเช่นนี้ เป็นการทำให้เราฟรีขึ้นอีกประการหนึ่ง และหวังว่าพ่อแม่พี่น้องของเราคงปลงตกเช่นเดียวกัน แม้ว่าบางทีเราจะต้องจาก จนไม่อาจพบกันเลยก็ได้...” (ประชา ปสนธิ์โม และสันติสุข โสภณสิริ, ม.ป.พ. : 55)

เมื่ออุดมการณ์ค่อย ๆ บรรเจิดจ้า ท่านก็ตัดสินใจโยยบินออกแสวงหาเส้นทางสายใหม่เช่นเดียวกับนกนางนวลหนุ่ม และยอมเป็นที่แน่นอนว่าบนเส้นทางสายนี้เต็มไปด้วยอุปสรรคขวากหนาม ถูกกล่าวหาว่าเป็นพระนอกคอก พระคอมมิวนิสต์ พระบ้า ฯลฯ แต่ท่านยินดีที่จะเป็น “ผู้บ้า” ดังที่ท่านกล่าวว่า “อาตมาก็เลยบ้าไปคนเดียวที่ไม่ยอมรับหนังสือวิสุทธิมรรคทั้ง 100 เปอร์เซ็นต์ คัมภีร์สังสารสังคหะ หรือคัมภีร์อะไรที่คล้าย ๆ กัน เราก็ไม่ยอมรับ โดยเฉพาะอิทธิธรรมที่ต้องนั่งนับเม็ดมะขามนี้ เราก็ไม่ยอมรับ เราจะมีอิทธิธรรมโดยตรง” (ประชา ปสนธิโม และ สันติสุข โสภณสิริ, ม.ป.พ. : 25)

3.2 ระดมแนวคิดจากต่างลัทธินิกายมาประยุกต์ใช้

ท่านเห็นว่าแนวคิดจากต่างลัทธินิกายก็เปรียบเสมือน “แสงไฟ” ถึงจะตั้งชื่อเรียกว่า ลัทธิอะไรก็ได้ให้แสงสว่างได้เหมือนกัน ดังที่ท่านตอบคำถามของ มาชาโนบุ ฟูกุโอกะ นักปราชญ์ชาวญี่ปุ่น (ที่กล่าวข้างต้น) ที่ถามว่า การนำหลักคำสอนของนิกายมหายานมาใช้อธิบายในนิกายเถรวาท เป็นการเหมาะสมหรือไม่ ท่านตอบว่า “...ฉันเชื่อว่าแสงไฟย่อมส่องทางให้แก่ผู้ส่องทั้งนั้น เราจะใช้กระจกตะเกียงสีขาว สีแดง สีเขียว หรือสีอะไรก็ตามที่ มันยอมส่องให้เราเห็นถนนหนทางที่เราเดินไปได้ด้วยกันทั้งสิ้น ขอแต่ให้มันมีแสงก็แล้วกัน มหายานกับหินยานนั้น เป็นพุทธศาสนาหรือแสงสว่างด้วยกัน เวลาว่างมาตั้งสองพันห้าร้อยกว่าปีแล้ว ใครจะไปใช้ได้โดยเด็ดขาดว่า ตะเกียงดวงไหนเป็นตะเกียงดวงเก่า และใครจะไปยืนยันได้ว่า ถ้าผิดจากตะเกียงดวงเก่าแล้วมันจะไม่ให้แสงสว่าง ใครบ้างที่สามารถทำตะเกียงที่จุดขึ้นแล้ว จะไม่ให้มีแสงเสียเลยแม้แต่นิดหน่อย และใครบ้างจะคัดค้านว่า ถ้าใช้กระจกหน้าต่างตะเกียงเป็นสีต่าง ๆ แล้ว มันจะหมดคุณภาพในการส่องถนนหนทางสำหรับเดิน...”

“...พุทธศาสนาที่แท้มีเพียงแบบเดียว คือ “แบบของพระพุทธเจ้า” ไม่มีอย่างจีน อย่างไทย หรืออย่างแขก ฝรั่ง เป็นต้นเลย มีแต่ “พุทธศาสนาอย่างของพระพุทธเจ้า” เพราะฉะนั้น เราอย่าเป็นนิกายเซ็น นิกายไมเซเซ็น เราอย่าเป็นเลย เป็นนิกายไมยัดมันถ้อมันดีกว่า ไม่เป็นธรรมยุติ ไม่เป็นเถรวาท ไม่เป็นมหายาน ไม่เป็นอะไรหมด เป็นนิกายไมยัดมันถ้อมัน นิกายไม่มีตัวกู – ของกู เพราะพุทธศาสนาที่แท้นั้น ไม่ใช่มหายาน ไม่ใช่เถรวาท แต่เป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่ทนต่อการพิสูจน์ในตัวการปฏิบัตินั้น บุคคลที่ไม่รู้จริง ไปพูดยกย่องเถรวาท ชมชมมหายาน อย่างนี้ก็บ้า หรือว่าไปยกย่องมหายาน ชมชมเถรวาท มันก็บ้าเท่ากัน...” (อานวย ยัสโยธา, 2546 : 169-170)

3.3 สร้างทฤษฎีสองภาษาขึ้นใช้

พุทธทาสภิกขุ เขียนหนังสือ ภาษาคน – ภาษาธรรม เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างภาษาสองแบบนี้ ท่านเห็นว่าภาษาคนเป็นโลกียภาษา สำหรับใช้สื่อสารกันในทางโลก ส่วนภาษาธรรม เป็นโลกุตระภาษา สำหรับใช้สื่อสารในทางธรรม เช่น คำว่า นางฟ้า ภาษาคน หมายถึง หญิงที่เป็นนางอัปสรสวรรค์ แต่ ภาษาธรรม หมายถึง ธรรมะของพระพุทธเจ้าซึ่งงามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด คำว่า สวรรค์ ภาษาคน หมายถึง ที่อยู่ของเทวดา แต่ ภาษาธรรม หมายถึง ความสงบแห่งจิตใจ คำว่า นรก ภาษาคน หมายถึง สถานที่อยู่ของคนบาป คนชั่ว ภาษาธรรม คือ การคิดปรุงแต่งให้เกิดทุกข์ที่เรียกว่า “สวรรค์ในอก นรกในใจ” คำว่า “ตายเสียก่อนตาย” ภาษาคน คือ ตายเป็นผี แล้วนำไปเผา แต่ ภาษาธรรม หมายถึง ตายในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ แต่หมดสิ้นกิเลส โลภ โกรธ หลง ความเป็นตัวกู ของกู

4. การขุดค้น “เพชร” ในพระไตรปิฎก

ท่านลงมือตรวจสอบพระไตรปิฎกอย่างเข้มข้น พระไตรปิฎกประกอบด้วย 3 ตะกร้า (ปิฎก แปลว่า ตะกร้า) ประกอบด้วย วินัยปิฎก (21,000 พระธรรมขันธ์) สุตตันตปิฎก (21,000 พระธรรมขันธ์) และ อภิธรรมปิฎก (42,000 พระธรรมขันธ์) รวมเป็น 84,000 พระธรรมขันธ์ ท่านเชื่อว่ามิใช่พระวณะทั้งหมด โดยเฉพาะพระอภิธรรมปิฎกนั้นเป็นส่วนที่สังคิตถาจารย์ (อาจารย์รุ่นทำสังคายนาร้อยเรียงขึ้นเอง แล้วนำไปใส่พระโอษฐ์) (พุทธทาสภิกขุ, 2528 : 44-45) เพราะไม่มีหลักฐานว่าพระองค์ทรงกล่าวกับใคร กล่าวที่ไหน และกล่าวเมื่อไร การอ้างแต่เพียงว่า “พระพุทธเจ้าได้เสด็จขึ้นไปตรัสในเทวโลก ขณะที่ยังทรงพระชนมายุอยู่” (พุทธทาสภิกขุ, 2528 : 47) จึงยากที่จะเชื่อถือได้ ท่านใช้คำว่า “อาจเป็นเพียงหลักตามุสาอย่างสุจริตใจ อย่างเป็นเรื่องเป็นราว” (พุทธทาสภิกขุ, 2528 : 41) ท่านเชื่อว่าคำสอนของพระพุทธเจ้ามีเฉพาะ “ธรรมวินัย” เท่านั้น ดังที่กล่าวในบาลี ว่า “สุตเต อสารถพพ” (พระสูตร) กับ “วินเย สนทสเสตพพ” (พระวินัย) (พุทธทาสภิกขุ, 2528 : 47)

ท่านวิจารณ์ว่า เนื้อหาในพระไตรปิฎก “...มีส่วนที่ควรปลดออกหรือฉีกออกได้สัก 30 เปอร์เซนต์ คือ เรื่องราหูจับอาทิตย ราหูจับจันทร์ เรื่องเมืองยักข และเรื่องอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกัน...” ถ้าเอานักวิทยาศาสตร์ นักศึกษาโบราณคดี ครูอาจารย์ชั้นพิเศษเป็นหลักแล้ว พระไตรปิฎกสำหรับหยิบยื่นให้แก่คนพวกนี้ยังอาจจะปลดออกได้อีกสัก 30 เปอร์เซนต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ อภิธรรมปิฎก เมื่อออกอีก 30 เปอร์เซนต์ รวมเป็น 60 เปอร์เซนต์ ยังเหลืออยู่อีก 40 เปอร์เซนต์ ก็ยังมีมากมายมหาศาล คือ มากกว่า คัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์อัลกุรอาน มากกว่าคัมภีร์ของศาสนาไหนทั้งหมดอีกตั้งหลายเท่าตัว ทั้งที่ลดลงเสียตั้ง 60 เปอร์เซนต์ ที่นี้ที่เหลือ 40 เปอร์เซนต์ ก็เอามาเลือกเฟ้นได้โดยง่าย พบเครื่องชุดเพชรแล้วก็ชุดเพชร พบเพชรที่เรียกว่า หัวใจของพระไตรปิฎก คือ เพชรเม็ดเดียว ที่สอนว่า “สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น” (พุทธทาสภิกขุ, 2528 : 22-23)

ท่านเชื่ออีกว่าแม้แต่พระสูตรและพระวินัย ก็มีไว้จะเป็นพระวณะทั้งหมด เช่น สุริยสูตร ที่ 10 และจันทิมสูตร กล่าวถึง สุริยเทวบุตร และจันทิมเทวบุตร เมื่อถูกพระราหูจับตัวก็วิงกระหิดกระหอบมาขอให้พระพุทธเจ้าช่วยเหลือ หรือใน อาฏานาติยสูตร กล่าวเรื่องเมืองยักข ท่านวิจารณ์ ว่า “เป็นสูตรที่น่าหัวอิกสูตรหนึ่ง เป็นเรื่องของพวกยักษ์ล้วน ๆ มีหัวหน้ายักษ์ตนหนึ่ง มาเฝ้าพระพุทธองค์ เล่าเรื่องเมืองยักข โดยพิสดารถวายให้ทราบยืดยาวเป็นชั่วโมง ๆ แล้วก็ขอร้องพระพุทธเจ้าให้สอนเรื่องนี้แก่สาวก อุบาสก อุบาสิกา รู้ไว้จำไว้ แล้วยักษ์ทั้งหลายจะไม่เบียดเบียนคนเหล่านั้น นี่เป็นพุทธบริษัทแบบไหนกันที่ต้องพึ่งยักษ์ พึ่งสวมนต์เรื่องยักษ์ เพื่อให้ยักษ์คุ้มครอง” (พุทธทาสภิกขุ, 2528 : 60-61)

ท่านวิจารณ์อีกว่าพระไตรปิฎกสืบทอดกันมาโดยวิธีท่องจำ เพิ่งจะจารึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรภายหลังจากที่พระองค์ทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว จะรับรองได้อย่างไรว่าสืบทอดไม่ผิดพลาดไปจากเดิม อีกทั้งการสืบทอดพระไตรปิฎกอยู่ในลักษณะที่เรียกว่า “งอกที่ลังกา โตที่พม่า แล้วมาออกผลที่เมืองไทย” การถ่ายทอดจากภาษาหนึ่งสู่อีกภาษาหนึ่ง เช่น จากภาษาบาลีสู่ภาษาลังกา จากภาษาลังกา กลับไปสู่ภาษาบาลี หรือจากภาษาบาลีสู่ภาษาพม่าหรือภาษาไทยมีโอกาสผิดพลาดได้ จึงทำให้เนื้อหาบางส่วนขัดแย้งกันเอง เช่น ในอรรถกถาธรรมบท กล่าวว่า หลังจาก “พระจักขุบาล” บวช พระพุทธเจ้าตรัสให้ไปศึกษาพระไตรปิฎก พุทธทาสภิกขุตั้งข้อสงสัยว่าจะเป็นไปได้อย่างไร เพราะสมัยนั้นยังไม่มีพระไตรปิฎก หรือการที่ “พระสวดภาณยักษ์” ท่านวิพากษ์ว่า “...พุทธบริษัทชนิดไหนกันที่ต้องพึ่งยักษ์ พึ่งสวมนต์ เพื่อให้ยักษ์คุ้มครอง เปลือ ๆ ก็ไปตีกระแบ่งกระปอง ไปช่วยไล่ราหูให้แก่พระจันทร์เสียทีหนึ่ง

ฉะนั้น สูตรชนิดนี้ควรจะปลดออก หรือ “ฉีก” ออกเสียจากพระไตรปิฎกไหม...” (อรุณ แสงทอง, 2542 : 153)

5. การค้นพบ “เพชร” ในพระไตรปิฎก

5.1 ท่านเชื่อว่าเพชรในพระไตรปิฎกมีหลายเม็ด

“...ที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนานั้น อาจหยิบออกมาได้หลายชนิด หลายอย่าง หรือหลายรูปแบบ กล่าวคือ อริสัจสี่ - ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคก็ดี, คาถาพระอัสสชิ - สิ่งทั้งหลายมีเหตุเป็นแดนเกิด เมื่อเหตุดับ ผลย่อมดับก็ดี, ปฏิจจสมุปบาท - สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นโดยอาศัยซึ่งกันและกันก็ดี, ตถตาอีกชื่อหนึ่งของปฏิจจสมุปบาท หมายถึง เป็นไปตามปัจจัย อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ดี, หรือ สุธมฺมา ความว่างเปล่า ไม่มีตัวตนก็ดี, โอวาทปาฏิโมกข์ การละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องแผ้ว วางจุดหมาย หลักการ วิธีการของพุทธศาสนาแก่ที่ประชุมสงฆ์จำนวน 1,250 รูป ในวันมาฆบูชา เหล่านี้ล้วนเรียกได้ว่า เป็นหัวใจของพุทธศาสนาทั้งนั้น แต่วามันเป็นหัวใจในแง่ของ ปริยัติบ้าง (การศึกษาพระไตรปิฎก) หัวใจในแง่ของ ปฏิบัติบ้าง (นำมาประพฤติปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ) หัวใจในแง่ของ ปฏิเวธบ้าง (บรรลุผลตามที่ต้องการ) ที่นี้จะอะไรละ จะเป็นหัวใจทีเดียวได้หมดของทั้งปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ นั่นคือ พระพุทธสุภาษิตที่ว่า สพเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสย สิ่งทั้งหลายทั้งปวง อันใคร ๆ ไม่ควรยึดมั่น ถือนั่น นั่นแหละเป็นตัวเพชรเม็ดเดียวในพระไตรปิฎก แต่ขยายออกไปเป็นรูปจำลองรูปอื่น ๆ ได้หลายอย่าง...” (พุทธทาสภิกขุ, 2528 : 35-36) “...ขอให้รู้จักพระไตรปิฎกในลักษณะอย่างนี้ว่า มีเพชรอยู่ในพระไตรปิฎก มีเครื่องมือชุดอย่างครบถ้วน มีภาชนะสำหรับจะใส่และหุ้มห่ออย่างครบถ้วน เห็นไหมว่าในพระไตรปิฎกนี้ ส่วนไหนเป็นอะไร อย่างไร เท่าไร เพียงไร จะได้ถือเอาอย่างถูกต้องตามที่ควรจะต้องถือ...” (พุทธทาสภิกขุ, 2528 : 31-32)

5.2 กาลามสูตร

พระสูตรว่าด้วยความเชื่อแบบพุทธ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงกล่าวแก่ชาวกาลามะที่หมู่บ้าน เกสปุตตนิคม จึงเรียกอีกชื่อว่า “เกสปุตตสูตร” ในคราวนั้นชนชาวกาลามะทูลถามว่า ในบรรดาครูทั้ง 6 ประกอบด้วย ปุณณกัสนปะ มัคชลิโคศล อชิตเกสสัมพล ปุทฺธกัจจายณะ สญชัยเวฬุภุตร และนิครนถนาถุบุตร ที่เข้ามาเผยแผ่คำสอน ต่างก็อวดอ้างว่าคำสอนของฝ่ายตนเท่านั้นถูกและดี และด้อยค่าของฝ่ายอื่นว่าไม่ถูกและไม่ดี พวกเขาจึงเกิดความสงสัยว่าจะให้เชื่อฝ่ายใด พระองค์ตอบว่า ไม่ต้องเชื่อฝ่ายใด แม้แต่คำสอนของพระองค์เอง แต่ให้เชื่อความจริงที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจนเห็นผลชัดเจนแล้วว่าถ้าก่อให้เกิดกุศล ก็พึงปลงใจเชื่อ แต่ถ้าเกิดอกุศลก็ไม่พึงปลงใจเชื่อ

ในพระสูตรนี้พระองค์ทรงวางหลักแห่งการปลงใจเชื่อไว้ 10 ประการ เรียกว่า “กาลามสูตร” มีคือ (1) มาอนุสสวเนน - อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตาม ๆ กันมา (2) มา ปรมปราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบ ๆ กันมาตามประเพณี (3) มา อิติกราย อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ (4) มา ปิฎกสมปทาเนน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ (5) มา ตกฺกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อด้วยวิสัยแห่งตรรกะ (6) มา อากาโรปิ วิตฺกเกน อย่าปลงใจเชื่อโดยการอนุมาน (7) มา ทิฏฐินิชฌามณฺหุนติยา อย่าปลงใจเชื่อโดยอาการที่ปรากฏตามความรู้สึก (8) มา ทิฏฐินิชฌามณฺหุนติ อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่ตนยึดถือ (9) มา ภพฺพรูปตา อย่าปลงใจเชื่อเพราะเห็นว่ารูปลักษณะภายนอก “ดูดี” น่าเชื่อถือ และ (10) มา สมโณ โน ครุติ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่ามีสมณะ (อง.เอกก. (ไทย) 20/505/179) คำว่า มา ใช้เป็นภาษาอังกฤษว่า “No”

อาจแปลเป็นภาษาไทยว่า “อย่าเชื่อ” “ห้ามเชื่อ” “อย่าปลงใจเชื่อ” แต่ถ้าแปลว่า อย่าเชื่อ หรือห้ามเชื่อ ก็ จะแข็งทื่อเกินไป ควรจะแปลว่า “อย่าปลงใจเชื่อ” ซึ่งในภาษาอังกฤษ ว่า “Be not led by” (ที่กล่าวเรื่อง นี้) เป็นครูของเรา

พุทธทาสภิกขุถือว่า กาลามสูตร เป็นทั้ง “เครื่องมือชุดเพชร” และ “เพชร” ส่วนที่เป็นเครื่องมือ ชุดเพชร คือ การไม่ปลงใจเชื่อโดยอาการ 10 อย่าง (ที่กล่าวแล้ว) ส่วนที่เป็น เพชร คือ ผลลัพธ์ ที่ได้จาก การไม่เป็นคนทุเบาะเชื่อง่าย จะทำให้เป็นอยู่อย่างชาญฉลาด ไม่ตกเป็นเหยื่อของผู้อื่น รู้เท่าทันและเข้าใจ โลก รู้จักจำแนกแยกแยะว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรเป็นกุศล หรือ อุกุศล แล้วก็จะคลายทุกข์

5.3 โคตมีสูตร : “เพชร” ในฐานะหลักการพื้นฐานของพุทธศาสนา

หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จออกบวชและตรัสรู้ ต่อมาพระนางมหาปชาบดีโคตมี (พระมาตุจฉา) ได้ละจากเรือนเพื่อจะขอบวชตาม แต่พระพุทธองค์เกรงว่าถ้าอนุญาตให้สตรีเข้าอุปสมบทและเข้ามาอยู่ใน ร่มกาสาวพัสตร์ร่วมกับหมู่ภิกษุ อาจทำให้พระมหจรรย์เศร้าหมอง และพระสัทธรรมอาจจะตั้งอยู่ได้ไม่นาน หรือกรณีทีภิกษุณีท่องเที่ยวจาริกไปเผยแผ่คำสอน อาจจะมีคนโศดข่มเหงรังแกจึงยังไม่ทรงอนุญาต ครั้น ต่อมาพระอานนท์ทูลถามว่า ถ้าสตรีบวชแล้วสามารถจะบรรลุอุดมธรรมได้หรือไม่ พระองค์รับรองว่าบรรลุ ได้ พระอานนท์อ้างถึงบุญคุณที่พระนางเคยชุบเลี้ยงพระองค์มาแต่สมัยเยาว์วัย ท้ายที่สุดพระองค์ก็ทรง อนุญาต แต่ต้องอยู่ภายใต้ ครุธรรมแปด (วิ.จ. (ไทย) 7/516/208)

หลังจากเข้าเป็นภิกษุณีแล้ว พระมหาปชาบดีโคตมีทูลถามเรื่อง “ธรรมวินัย” อันควรแก่ภิกษุณี พระองค์ตรัสว่า “ดูกรโคตมี อนึ่ง เธอพึงรู้ธรรมเหล่านี้ไว้ว่า ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่ใช่ เพื่อมีความกำหนด เป็นไปเพื่อความพราก (ปลดพรากจากของรักของหวง) ไม่ใช่เพื่อความประกอบ (ประกอบด้วยของรักของหวง) เป็นไปเพื่อความไม่สะสม ไม่ใช่เพื่อความสะสม เป็นไปเพื่อความมกน้อย ไม่ใช่เพื่อความมกมาก เป็นไปเพื่อความสันโดษ ไม่ใช่เพื่อความไม่สันโดษ เป็นไปเพื่อความสงัด ไม่ใช่เพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่ เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร ไม่ใช่เพื่อความเกียจคร้าน เป็นไปเพื่อความเลื่องง่าย ไม่ใช่เพื่อความเลื่องยาก ดูกรโคตมี เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านั้นไว้โดยส่วนเดียวว่า นั่นเป็นธรรม นั่นเป็น วินัย นั่นเป็นสัตตสุตสน์ ดูกรโคตมี เธอพึงรู้ธรรมเหล่านี้ไว้ว่า ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความกำหนด ไม่ใช่เพื่อ คลายความกำหนด เป็นไปเพื่อความประกอบ ไม่ใช่เพื่อความพราก เป็นไปเพื่อความสะสม ไม่ใช่เพื่อความ ไม่สะสม เป็นไปเพื่อความมกมาก ไม่ใช่เพื่อความมกน้อย เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ ไม่ใช่เพื่อความสันโดษ เป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่ ไม่ใช่เพื่อความสงัด เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ไม่ใช่เพื่อปรารภความ เพียร เป็นไปเพื่อความเลื่องง่าย ไม่ใช่เพื่อความเลื่องยาก ดูกรโคตมี เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านั้นไว้โดยส่วน เดียวว่านั่นไม่ใช่ธรรม นั่นไม่ใช่วินัย นั่นไม่ใช่สัตตสุตสน์ ดูกรโคตมี อนึ่ง เธอพึงรู้ธรรมเหล่านี้ไว้ว่า ธรรม เหล่านี้เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่ใช่เพื่อมีความกำหนด เป็นไปเพื่อความพราก ไม่ใช่เพื่อความ ประกอบ เป็นไปเพื่อความไม่สะสม ไม่ใช่เพื่อความสะสม เป็นไปเพื่อความมกน้อย ไม่ใช่เพื่อความมกมาก เป็นไปเพื่อความสันโดษ ไม่ใช่เพื่อความไม่สันโดษ เป็นไปเพื่อความสงัด ไม่ใช่เพื่อความคลุกคลีด้วยหมู่ เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร ไม่ใช่เพื่อความเกียจคร้าน เป็นไปเพื่อความเลื่องง่าย ไม่ใช่เพื่อความเลื่องยาก ดูกรโคตมี เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านั้นไว้โดยส่วนเดียวนั้นนั่นเป็นธรรม นั่นเป็นวินัย นั่นเป็นสัตตสุตสน์ ฯ” (วิ.จ. (ไทย) 7/523/213)

5.4 กัปปิยะ - อักกัปปิยะ และ มหาปเทศี

คำว่า กัปปิยะ แปลว่า ควรแก่สมณะบริโภค เช่น ปัจจัยสี คือ อาหาร บิณฑบาต จีวร ยารักษาโรค ส่วน อักกัปปิยะ แปลว่าไม่ควรแก่สมณะบริโภค เช่น แก้วแหวน เงินทอง ฯลฯ ดังที่ทรงกล่าวว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้ห้ามไว้ว่าสิ่งนี้ไม่ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ชัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เราไม่ได้ห้ามไว้ว่าสิ่งนี้ไม่ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ควร ชัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควรแก่เธอทั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้อนุญาตไว้ว่าสิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ชัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้อนุญาตไว้ว่าสิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ควร ชัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควรแก่เธอทั้งหลาย (วิ.ม. (ไทย) 5/93/105)

5.5 มหาปเทศี : หลักอ้างอิง 4 ประการ

นอกจากนี้พระองค์ทรงแนะนำ ถ้ามีผู้ใดกล่าวอ้างว่าคำสอนใดเป็นคำสอนของพุทธศาสนา โดยข้ออ้าง 4 ประการ (มหาปเทศี) คือ (1) พุทธาปเทศ อ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า (2) สังฆาปเทศ อ้างว่าเป็นคำสอนของพระสงฆ์ (3) สัมพหุสัถเกราปเทศ อ้างว่าเป็นคำสอนของพระเถระจำนวนมาก (4) เอกเกราปเทศ อ้างว่าเป็นคำสอนของพระเถระรูปหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ว่า “มหาปเทศี” มาเป็นเครื่องตรวจสอบว่าลงกันได้กับพระสูตรและพระวินัยหรือไม่ ถ้าลงกันได้ก็ถือว่าเป็นคำสอนของพระศาสดา แต่ถ้าลงกันไม่ได้ ก็ถือว่ามิใช่คำสอนของพระศาสดา ดังที่ทรงกล่าวว่า

(หกม) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”

(หกม) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอวาสขื่อนั้นมีสงฆ์อยู่พร้อมกับพระเถระ พร้อมด้วยปาโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”

(หกม) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอวาสขื่อนั้น มีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่จำนวนมากเป็นพหุสูตร เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมัตถิกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”

(หกม) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอวาสขื่อนั้นมีภิกษุผู้เป็นเถระ อยู่รูปหนึ่งเป็นพหุสูตร เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมัตถิกา ข้าพเจ้าได้สดับเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”

เธอทั้งหลายยังไม่พึงชื่นชม ยังไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วพึงสอบสวนลงในพระสูตร เทียบเคียงดูในวินัย ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า “นี้มีใช่พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาผิด” เธอทั้งหลายพึงตั้งค่านั่นเสีย ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า “นี้เป็นพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาด้วยดี” เธอทั้งหลายพึงจำมหาปเทศีไว้”(อง.จตุกก. (ไทย) 21/180/162)

3. สรุปผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา เรื่อง “ตามรอยพุทธทาสภิกขุ : “พระอรหันต์ในดวงใจ” เพื่อไปชุดเพชรในพระไตรปิฎก” พอจะสรุปได้ว่า ปรัชญาแนวคิดของท่าน พยายามที่จะอธิบายหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ลွ่งเลยมากกว่าสองพันห้าร้อยปี ซึ่งอยู่ในรูป “อสังคตภาษา” (ภาษาบาลี - สันสกฤต) ท่านนำเสนอใหม่ในรูปแบบของ “อรุณโรจน์ภาษา” ภาษาที่คนรุ่นใหม่เข้าใจได้จึงไม่เป็นเรื่องแปลก เมื่อเกิดเหตุการณ์วิกฤตทางการเมือง “คนเดือนตุลาคม” (หนุ่มสาวในรั้วมหาวิทยาลัย) จึงเดินทางไปแสวงหาสัจธรรมของชีวิตที่สวนโมกข์จำนวนมาก และการที่ท่านอธิบายพุทธศาสนาด้วยวิธีแปลกใหม่และทันสมัย อีกทั้งตั้งปณิธานในการเผยแผ่พุทธศาสนาไว้ 3 ประการ คือ 1) เข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน 2) ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา ลัทธิความเชื่อ เพื่อความร่วมมืออย่างสันติภาพ 3) ออกจากวัตถุนิยม จึงทำให้องค์การ UNESCO (องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ) ประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2548

ประการสำคัญที่ท่านพุทธทาสเน้นในเรื่องการศึกษา คือ การจัดการศึกษาโดยมุ่งสร้างให้เป็นคนเก่ง แต่ละเลยความเป็นคนดี ท่านเห็นว่าเป็น “การศึกษาแบบหมาหางด้วน” “Dog - without - a - tail Education” ถึงแม้จะสร้างให้เก่งถึงขั้นทำให้เม็ดฝนตกลงมาเป็นทองคำได้ แต่ถ้าไม่เป็น “คนดี” คนก็จะยังฆ่ากันตาย เพราะแย่งเม็ดฝนทองคำนั้นอยู่ดี ท่านจึงนำเสนอปรัชญาการศึกษาให้เป็นคนที่สมบูรณ์ โดยนำเสนอไว้ใน “ธรรมบรรยายต่อทางสุนัข” ซึ่งบรรยายแกภิกษุราชภัฏก่อนที่จะลาสิกขาบท (10 ชั่วโมง) ระหว่างวันที่ 26 - 30 ตุลาคม พ.ศ. 2523 ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะให้ผู้สนใจลงมือศึกษาเรื่องดังกล่าวอย่างจริงจัง แล้วนำมาวิเคราะห์มุมมอง แนวคิด และปรัชญาของการจัดการศึกษาของท่าน เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการจัดการศึกษาก็จะมีประโยชน์ไม่น้อย ประกอบกับการศึกษาในครั้งนี้ทำให้เห็นถึงความกล้าหาญที่ยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง การยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม โดยไม่คำนึงถึงการถูกกล่าวหาจากผู้อื่น ดังเช่น ท่านพุทธทาสที่ปฏิบัติตนเป็นนกกางเขนที่กล้าที่จะมีความเหมาะสมในการเป็นแบบอย่างให้เยาวชน นิสิต นักศึกษา ตลอดจนข้าราชการ และชาวพุทธทุกสาขาอาชีพได้น้อมเอามาใส่ใจ เพื่อปฏิบัติตนเป็นคนดีของชุมชน สังคมและประเทศชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชิต ภีบาลแทน, (2520). *ชีวิตและงานของพุทธทาสภิกขุ*. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ.
- ประชา ปสนนธมโม และ สันติสุข โสภณสิริ. (ม.ป.พ.). *ภาพชีวิต 80 ปี พุทธทาสภิกขุ*.
- ประชา ปสนนธมโม. (2529). *ภาพชีวิต 80 ปี พุทธทาสภิกขุ : มิติใหม่ของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ประชา ปสนนธมโม. (2546). *อัตตชีวประวัติของพุทธทาสภิกขุเล่าไว้เมื่อวัยสนธยา (สัมภาษณ์)*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พุทธทาสภิกขุ. (2525). *แถลงการณ์สวนโมกข์ 50 ปี และ กฎบัตรพุทธบริษัท*. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2528). *เพชรในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ : กองทุนคุณธรรม.

- สุธี สดประเสริฐ. (2553). โปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียง พุทธวจนจากพระไตรปิฎก (E-Tipitaka versin 3.1.4). [ซอฟต์แวร์]. จาก <https://etipitaka.com>
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2549). วาทะสำคัญของท่านพุทธทาส. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*, 31(4), 1050.
- อรุณ แสงทอง. (2542). *ธรรมวาทะของท่านพุทธทาส*. กรุงเทพฯ : บุพนิมิตและสหายธรรม.
- อานวย ยัสโยธา. (2546). *ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรมของท่านพุทธทาส*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.